

18. Фурман А.В. Принцип модульності в освітній практиці: два рівні втілення // Рідна школа. – 1995. – № 7-8. – С. 22-28.
19. Цехмістрова Г.С. Ефективність застосування модульного навчання та рейтингової системи контролю знань студентів // Проблеми освіти. – 2001. – Вип. 26. – С. 40-53.

УДК 37.013.42

СИСТЕМА ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОБДАРОВАНИХ УЧНІВ

Завгородня Н.М., к. пед. н., доцент

Українська державна академія залізничного транспорту, м. Харків

У статті узагальнюється досвід створення педагогічних умов соціалізації обдарованих учнів в умовах профільного навчального закладу. Представлено комплексну цільову програму "Особистісно орієнтоване навчання та виховання як умова розвитку творчого потенціалу обдарованих учнів" та умовну модель процесу соціалізації особистості обдарованого учня в профільному загальноосвітньому навчальному закладі.

Ключові слова: соціалізація, обдаровані учні, педагогічні умови, соціальна адаптація

Завгородня Н.Н. СИСТЕМА ПЕДАГОГИЧЕСКИХ УСЛОВИЙ СОЦИАЛИЗАЦИИ ОДАренных УЧЕНИКОВ / Украинская государственная академия железнодорожного транспорта, Харьков, Украина

В статье обобщается опыт создания педагогических условий социализации одаренных учеников в условиях профильного учебного заведения. Представлена комплексная целевая программа "Личностно ориентированное обучение и воспитание как условие развития творческого потенциала одаренных учеников" и условную модель процесса социализации личности одаренного ученика в профильном общеобразовательном учебном заведении.

Ключевые слова: социализация, одаренные ученики, педагогические условия, социальная адаптация

Zavgorodnya N.N. THE SYSTEM OF PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR SOCIALIZING GIFTED STUDENTS / Ukraine state academia of railway transports, Kharkov, Ukraine

The article sums up the experience of creating the pedagogical conditions for socializing gifted students in a specialized educational institution. It presents a comprehensive special-purpose program "Personality Scented Education as a Prerequisite for Developing the Creative Potential of Gifted Students" and the general pattern of socializing the personality of a gifted student in a specialized comprehensive educational institution.

Key words: socialization, gifted students, pedagogical conditions, social adaptation

Здобуття Україною державної незалежності супроводжується зміною суспільно-політичного й економічного устрою, реформуванням освіти і виховання, а також розв'язанням соціально-педагогічних завдань щодо соціалізації особистості громадян України й обдарованих дітей зокрема. Практика доводить, що підготовка в загальноосвітніх навчальних закладах соціалізованої особистості можлива лише за умови випереджаючого становлення її соціальної зрілості.

Одним із складних і багатогранних завдань, що стоїть перед профільними загальноосвітніми навчальними закладами, є створення умов для розвитку і становлення особистості в різних соціумах життєдіяльності, які органічно поєднують потреби та інтереси як суб'єктів виховання, так і суспільства. Тому саме у світлі вищезазначених тенденцій суспільного розвитку проблема соціалізації обдарованих учнів набуває актуальності і є найважливішим показником всебічної взаємодії суб'єктів навчально-виховного процесу.

У період суперечливих оцінок реалій і цінностей суспільства загострилось особливе почуття – почуття цінності людської особистості. Причому, у самому нашому способі життя як ідеал задана цінність – "бути необхідністю", і саме ця цінність і призводить до різкого посилення в молоді мотивації будь-якою ціною стати особистістю. А поява в роки кризи дефіциту духовності, атрофія морального вибору породили, із одного боку, страх перед дорослістю, втечу від вибору, соціальний інфантізм, з другого – жадібність прагнення домогтися різними способами підтвердження власної індивідуальності.

Аналізуючи останні дослідження та публікації та спираючись на принципи індивідуалізації в навчально-виховному процесі, ми повинні враховувати фактори соціалізації: ставлення до людей, конкретної справи, можливості та умови діяльності в конкретному соціумі, особливості індивіда (Н.Заверико, Н.Кузьміна, М.Лукашевич, Л.Нечепоренко та ін.). При цьому, на нашу думку, доцільно звернути увагу на той факт, що саме ми розуміємо під "умовами", оскільки сьогодні в педагогічній літературі чітко не визначено сутність цієї категорії. Так, скажімо, Ю.Бабанський [1] поєднує суть поняття "умови" з

"вимогами" і "шляхами". Це дозволяє вести мову про умови як про певне середовище, обстановку, у якій розгортається діяльність чи процес, а також як обставину, фактор, які зумовлюють розвиток індивіда. Традиційно умови реалізуються за допомогою певних засобів, таким чином, реалізуються педагогічні завдання і здійснюється педагогічний вплив на суб'єкта.

Виходячи з положення, що умови – це середовище, обстановка і обставини [4], можна сказати, що для процесу розвитку і проходження соціалізації профільні загальноосвітні навчальні заклади і є тим соціально-освітнім середовищем, у якому цей процес розгортається.

Мета статті. Зупинимося на створенні системи педагогічних умов спрямованих на соціалізацію обдарованих учнів в навчально-виховному середовищі, до якої входять кілька груп підсистем, що об'єднуються загальними завданнями.

На нашу думку, таких груп підсистем три і логічно їх можна вибудовувати навколо трьох блоків, через які вирішуються різнобічні впливи на обдарованого учня з метою його соціальної адаптації. У зв'язку з тим, що основним суб'єктом у навчально-виховному середовищі профільного загальноосвітнього навчального закладу є вчитель, то нашу систему варто розпочати блоком умов, що формують особистість самого педагога.

Перша умова: навчання і виховання вчителя та підготовка його до соціалізації обдарованих учнів соціально-виховними засобами навчально-виховного середовища профільного загальноосвітнього навчального закладу. З цією метою була створена система організаційно-аналітичного забезпечення, комплексно-цільова програма з особистісно орієнтованого навчання та виховання на основі розвитку творчого потенціалу учня, вивчення і створення можливостей подальшого моделювання передового педагогічного досвіду [2].

Друга умова: забезпечення різноманітних видів спілкування обдарованих дітей з дорослими, однолітками із звичайних шкіл і груп, із талановитими й здібними дітьми.

Визначеність двох основних груп талановитих дітей (інтелектуально розвинених і художньо обдарованих) зумовило наші пошуки педагогічних умов щодо розвитку однієї з них, а саме інтелектуально розвинених. У зв'язку з цим велись дослідження та визначались не окремі умови, а система заходів, здатних забезпечити інтелектуальний розвиток і соціалізацію обдарованих дітей. Відмовившись від одноактних дій і разових заходів, ми почали вирішувати проблему щодо адаптації таких дітей до існуючого соціуму шляхом їх соціального розвитку, здобуття необхідної інформації загального характеру та оволодіння професійними знаннями. Із цією метою було проведено низку соціологічних досліджень щодо визначення найбільш ефективної системи навчально-виховної діяльності з обдарованими учнями та підготовки їх до входження в соціальне середовище після закінчення школи.

Для вирішення цих складних соціальних завдань, ми повинні забезпечити:

- організацію діяльності всього колективу вчителів, батьків і дітей, об'єднання всіх учасників навколо найбільш продуктивних ідей;
- створення реальної цільової програми діяльності профільної школи;
- навчання самих учителів, заступників директорів щодо вирішення питань соціалізації обдарованих дітей;
- формування дійсно виховуючо-розвивальних стосунків, позитивного мікроклімату.

Отже, нами були створені такі педагогічні умови, завдяки яким всі без винятку діти, що навчаються за нашою моделлю, вступили до різних вищих навчальних закладів за обраними ще в загальноосвітньому навчальному закладі спеціальностями. Крім того, вони успішно навчалися у ВНЗ, а після закінчення знайшли можливість працювати за фахом.

Розглянемо більш детально складові розробленої нами системи педагогічних умов:

1. Розроблено, проаналізовано та сформовано основні засади і принципи навчально-виховної діяльності щодо соціалізації обдарованих дітей в умовах профільного загальноосвітнього навчального закладу. Доцільним стало створення індивідуальних програм, приділення постійної уваги до запитів обдарованих дітей. Безперервність уваги до обдарованих дітей та постійний пошук збалансованості різних видів занять [3, 161] стали основною умовою розвитку таких дітей та підготовки їх до соціальної адаптації.

Зважаючи на існуючий у суспільстві сьогодні об'єктивний дефіцит уваги з боку старших до обдарованих дітей, ми поповнювали його шкільними заходами.

Керуючись фактичною метою, нами була розроблена певна система принципів у роботі з учнями:

- індивідуальний відбір дітей до профільних класів (шкіл) на основі їх реальних здібностей і бажання;

- узгодження зарахування дітей у профільний клас (певного напрямку) з позицією й можливостями батьків;
- єдність окремої групи вимог до всіх учнів, а саме:
 - опора на позитивні почуття (переживання);
 - відмова від будь-якого виду покарань чи насилля;
 - створення спеціальних цільових програм;
 - пошук для роботи з обдарованими дітьми неординарних учителів;
 - обов'язкова індивідуально зорієнтована система навчання і виховання з застосуванням різних форм навчання;
 - поступовість і гармонійність вимог учителя, батьків, адміністрації;
 - постійна позитивна мотивація навчання обдарованих дітей та деякі інші.

Відповідно до вищезазначеного з урахуванням традицій навчального закладу ми розробили вимоги щодо організації відбору змісту і методів навчання та виховання.

2. Створено *комплексну цільову програму* "Особистісно орієнтоване навчання та виховання як умова розвитку творчого потенціалу обдарованих учнів", яка спрямована на успішну соціалізацію обдарованих учнів, охоплює всіх учасників педагогічного процесу, включає теоретичні й практичні засоби впливу та зв'язок з громадськістю. Програмою передбачені окремі види роботи з представниками адміністрації, учителями, учнями, психологічною службою закладу, батьками, позашкільними виховними закладами. Програма включає в себе:

I. *Підготовчий етап* (інформаційно-теоретичний). Робота проводиться влітку.

На цьому етапі відбувається створення стратегії і тактики виконання програми на підставі наявного педагогічного досвіду та самоаналізу роботи педагогічного колективу в попередньому навчальному році.

Основні аспекти роботи включали:

- вивчення існуючого педагогічного досвіду з питань пізнавальної активності обдарованих учнів;
- збір інформації про умови розвитку пізнавальної активності учнів профільної школи;
- здійснення аналізу наявного творчого потенціалу вчителів;
- ознайомлення педагогічного колективу з теоретичними основами, фактичним матеріалом із цієї проблеми, здійснення аналізу успіхів учнів та методики роботи педагогічного колективу.

II. *Організаційний етап*: (осінній семестр, перше півріччя), який охоплює постановку й виконання таких завдань, як створення умов роботи педагогічного колективу з реалізації програми.

Напрямами цього етапу є:

- відбір засобів підвищення пізнавальної активності учнів;
- проведення психодіагностики першого етапу адаптації учнів школи I ступеня в школі II ступеня.

III. *Практичний етап* (проводиться наприкінці I та II семестрів) спрямовується на мобілізацію всіх учасників педагогічного процесу на виконання тактичних завдань програми.

На цьому етапі вирішуються питання щодо:

- підвищення пізнавальної активності кожного учня з кожного навчального предмета;
- підвищення творчої активності всього учнівського колективу;
- стимулювання та підвищення рівня педагогічної майстерності і творчої активності вчителів;
- посилення ролі відносин "учень-учитель" як основного фактора в підвищенні пізнавальної активності обдарованих учнів.

IV. *Аналітичний етап* передбачає аналіз та узагальнення діяльності педагогічного колективу за результатами виконання програми.

Аналіз та узагальнення охоплюють напрямки:

- виявлення реального стану та результатів роботи педагогічного колективу за навчальними предметами щодо соціалізації обдарованих учнів;

- аналіз результатів участі учнів у роботі МАН, в олімпіадах, у різноманітних конкурсах та турнірах у районі, місті, країні;
- зворотний зв'язок з педагогічним колективом з метою виявлення проблем у сумісній роботі педагогічного колективу з адміністрацією, учнями, батьками.

V. Підсумковий етап дозволяє здійснювати корекцію програми та окреслити завдання на новий навчальний рік.

У зміст "Цільової програми" включені компоненти роботи, яку виконують адміністрація навчально-виховного закладу, колектив учителів, учнів, батьків, діяльність психолога, загальношкільні заходи, співпраця з позашкільними закладами з метою залучення їх до загального процесу щодо соціалізації обдарованих дітей.

Загалом, в умовах профільного загальноосвітнього навчального закладу обдаровані діти мають достатньо можливостей для прояву себе як соціальної особистості, для саморозвитку, реалізації своїх потенційних творчих сил.

Розглянемо умовну модель процесу соціалізації особистості обдарованого учня (рис. 1), в основі якої лежить модель А.Мудрика [6].

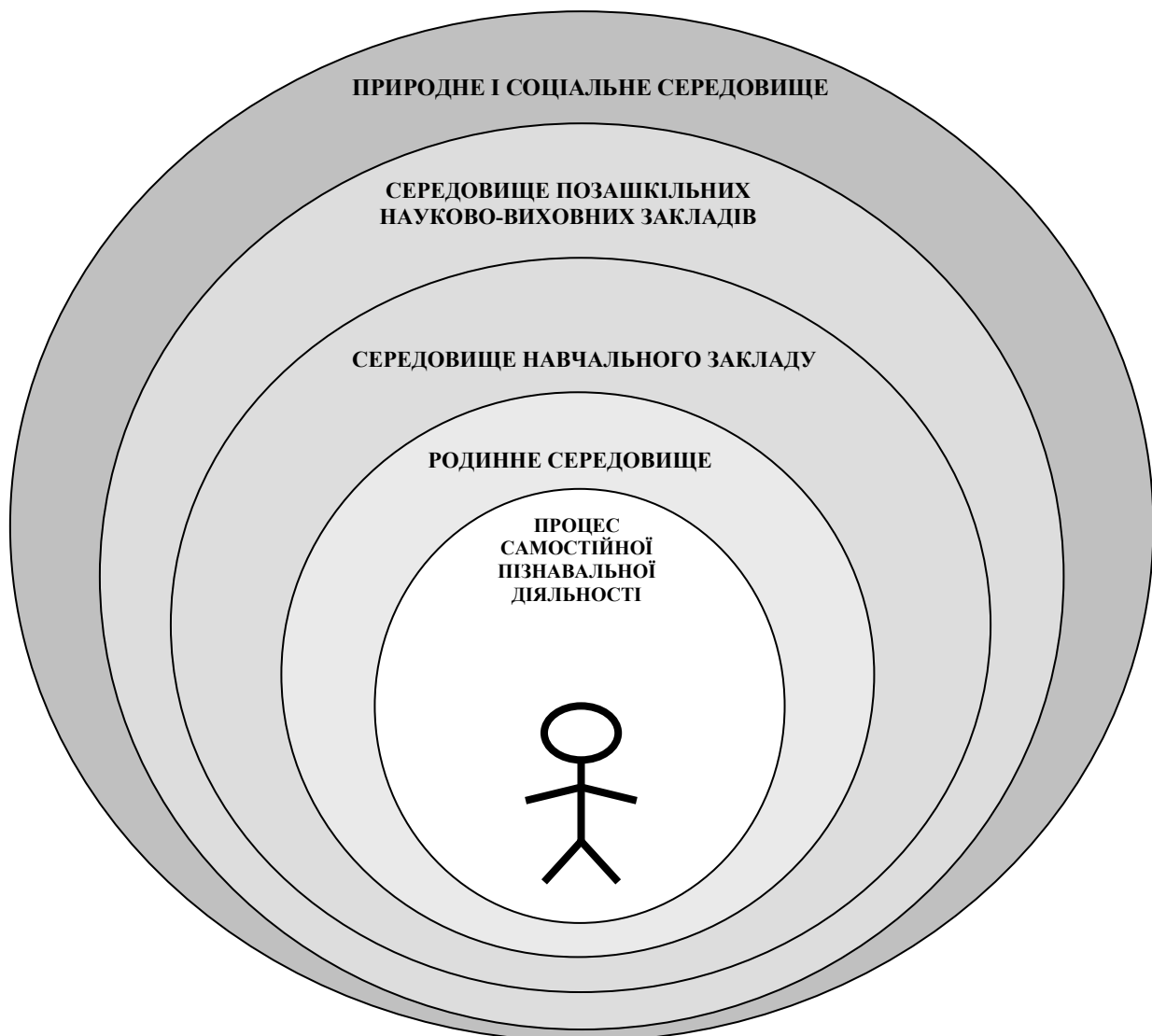

Рис. 1. Модель процесу соціалізації особистості обдарованого учня в профільному загальноосвітньому навчальному закладі

Ця модель охоплює окремі соціальні простори, без яких неможливо організувати цілеспрямований процес соціалізації обдарованих учнів. Залежно від міри взаємодії цих соціально-впливових складових

створюються нові можливості для розвитку і саморозвитку особистості, оскільки кожна із них може по-різному впливати на проходження процесу соціалізації, видозмінювати його та трансформувати.

Таке твердження цілком правомірне, оскільки інтегральна якість соціосфери, яка включає кілька різних соціосередовища, проявляється в тому, що вона сприяє забезпеченню сприятливих умов для розвитку особистості, її соціального самопочуття в різних видах діяльності, у взаємодіях з іншими людьми, у різних соціальних структурах, для більш повної реалізації творчих можливостей і здібностей, які в кінцевому результаті впливають на ефективність творчої діяльності учнів. Тому введення в практику означеної моделі сприяє збалансованості у соціально-освітньому середовищі, усуненню деформації і своєчасному рішенню соціально-виховних конфліктів – це є певне відображення суті процесу соціалізації в профільному загальноосвітньому навчальному закладі. У цьому випадку мова може йти про "виховання в контексті соціалізації" [5, 108].

Зважаючи на те, що кожна людина, котра включається в соціалізуючий процес, має пройти два основні етапи – адаптації і відособлення її у конкретних соціальних умовах, ми передбачаємо, що кожен учень від пристосування в найближчому соціумі переходить в умовах профільного навчального закладу на рівень адаптації. А, враховуючи особливості обдарованих учнів, ми можемо передбачити, які фактори в такому середовищі є найбільш продуктивними. Саме в цьому мікросоціумі передбачається визначення й узгодженість самооцінок і домагань учня з його можливостями і з реальностями соціального середовища.

Проте не можна обійти під час проведення соціально-виховної роботи й іншого аспекту – відособлення учня в соціальному середовищі. І, як ми зазначали вище, психологічна установка обдарованого учня на те, що він не такий, як усі, розвивається ще із шкільного середовища, якщо її не пом'якшити, то учень у майбутньому ще більше відчуватиме свою "особливість". З одного боку, це призводить до автономізації випускника школи у суспільстві, і результатом цього процесу – є його потреба мати власні погляди та наявність їх, "потреба мати власні нахили, самостійно вирішувати питання, що стосується лише його, здатність протистояти тим життєвим ситуаціям, що заважають його самовизначенню" [5, 158].

З іншого боку, відособленість може бути результатом психологічного впливу мезосередовища, коли інші люди не відчувають особливості обдарованої дитини, не хочуть розуміти її специфічну діяльність, поведінку мислення. Це, у свою чергу, призводить до виключення або самовідмежування молодшої людини від широкого кола людей чи окремих груп. Це, без сумніву, засвідчує певне порушення у соціалізуючому просторі.

Передбачаючи систему педагогічних умов з метою здійснення соціалізації обдарованих учнів профільного загальноосвітнього навчального закладу, ми окреслювали низку соціально-педагогічних факторів, які впливають на молоду людину, та тих агентів, з якими учень безпосередньо вступає у взаємодію в процесі соціалізації. Але це вже тема для окремого глибокого аналізу та обговорення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабанский Ю.К. Комплексный подход к воспитательной работе с подростками. – М.: Знание, 1979. – 32 с.
2. Завгородня Н.М. Підготовка вчителів до роботи з обдарованими дітьми з метою їхньої соціологізації // Наукові записки кафедри педагогіки. – Харків.: Константа. – 2001. – Вип. VII. – С. 70-76.
3. Карне М. Одаренные дети. – М.: Прогресс, 1991. – 224 с.
4. Карпенко О.Г. Соціальне становлення особистості підлітка в тимчасових об'єднаннях за інтересами: Дис. ... к. пед. н: 13.00.01. – К., 1999. – 184 с.
5. Мудрик А.В. Общение в процессе воспитания. – М.: Пед. общество России, 2001. – 320 с.
6. Мудрик А.В. Социализация и воспитание. – М.: ВЛАДОС, 1996. – 96 с.